

KAPellen en KRUISEN

Thema: 75 jaar bevrijding

Nummer 87 - Juni 2020

stichting
KRUISEN en

KAPellen in LIMBURG

Van de voorzitter

Genieten van eigen pareltjes

Is de coronacrisis dé remedie tegen onze uit de hand gelopen reiswoede? Die vraag werd onlangs in een landelijke krant gesteld. Het is een interessante vraag. De laatste jaren is reizen en op vakantie gaan voor veel mensen een soort van eerste levensbehoefte geworden. Niet één keer, maar liefst twee of drie keer per jaar. En als het kan, zover mogelijk weg. Dat we met al die reisbewegingen niet alleen het milieu aantasten, maar ook ziektes verspreiden is ons dit jaar goed ingewreven. Inderdaad is een bezinning op al te exotische reizen op z'n plaats. Het juiste antwoord heb ik overigens ook niet, want reizen kan ook heel interessant en verrijkend zijn. Veel mensen zullen deze zomer noodgedwongen een reis in eigen land maken. Een onderdeel van die bezinning op onze reiswoede kan de constatering zijn dat er in eigen land ook heel veel moois te zien is en dat je er helemaal niet zo ver voor hoeft te vliegen. Hoeveel vakantiegangers vergapen zich in Frankrijk of Italië niet aan kerken en kapellen, terwijl er in ons eigen Limburgse land ook pareltjes staan. Het valt me op dat sinds het uitbreken van de coronacrisis steeds meer mensen over de kapellen in hun eigen omgeving beginnen te vertellen. Blijkbaar zijn ze er op een wandel- of fietstocht aan voorbij gekomen. Of misschien zijn ze er wel bewust naartoe gegaan om een kaars voor deze of gene op te steken. Nood leert bidden, zegt het spreekwoord en een kaars vervangt vaak de woorden die veel mensen niet meer weten uit te spreken, maar wel in hun hart voelen.

We mogen daarom blij zijn dat we in Limburg gezegend zijn met zoveel mooi klein religieus erfgoed. In deze uitgave van ons tijdschrift staan we weer bij enkele bijzondere plekken stil. Zo bezoeken we in de laatste aflevering van onze serie over vredeskapellen de Fatimagrot in Oirsbeek. Ook leest u over beeldhouwer Jean Weerts die verschillende oorlogsmonumenten maakte. In het kader van de coronacrisis zijn we in de geschiedenis gedoken en hebben enkele kapellen in het Weertse gevonden die een duidelijke relatie hebben met epidemieën uit vroeger eeuwen. We kijken ook even naar de herbouwde Annakapel in Geijsteren. Natuurlijk voorziet Monumentenwacht ons weer van de nodige handige tips. Corona gooide dit voorjaar natuurlijk roet in het eten van onze jaarlijkse contactdag. Het hele programma was voorbereid, maar kon op het laatste moment niet doorgaan. We informeren u nog over het vervolg hiervan. Eén ding hebben we wel door laten gaan, omdat het volledig coronaproof kon: de lancering van onze nieuwe website. Deze ziet er mooi en fris uit, al zeggen we het zelf. Momenteel zijn we druk met het aanvullen van informatie over alle kruisen en kapellen in Limburg. Het zal nog wel even duren voordat ze er alle drieduizend opstaan. Maar we hebben tijd genoeg, we mogen voorlopig toch niet op reis. Ik wens u een goede zomer in ons eigen Limburgse land.

Matheu Bemelmans,
voorzitter

Colofon

Stichting Kruisen en Kapellen in Limburg
Swalmerstraat 100
Postbus 470
6040 AL Roermond
Telefoon (0475) 386 747

E-mail: skkl@bisdom-roermond.nl
www.kruisenenkapellenlimburg.nl

ABN-AMRO

IBAN: NL58 ABNA 0576 2201 59
BIC: ABNANL2A

Doel

De stichting, verbonden met het Bisdom Roermond, is als overkoepelende organisatie sinds 1954 actief betrokken bij de zorg voor kruisen en kapellen in Limburg. Doelstelling is het adviseren en stimuleren van lokale groeperingen en particulieren. De stichting adviseert op het gebied van restauratie en onderhoud, alsmede bij het oprichten van kruisen en kapellen.

Kapellen en Kruisen is een uitgave van de Stichting Kruisen en Kapellen in Limburg

Redactie: Sander van Daal,
Wim Clout en Christien Dings
Donateurs minimaal € 25,- per jaar
Abonnementen € 17,- per jaar
ISSN 1875-1644

In dit nummer

<i>Van de voorzitter</i>	2	<i>Sint-Annakapelletje in Geijsteren</i>	
<i>De Fatimagrot van Oirsbeek</i>	3	<i>opgeleverd</i>	17
<i>Oorlogs- en bevrijdingsmonumenten van beeldhouwer Jean Weerts (deel 1)</i>	6	<i>Oud kruis met corpus gered</i>	18
<i>Abonnement Kapellen en Kruisen</i>	11	<i>Faits divers</i>	19
<i>Funerair erfgoed:</i>		<i>Monumentenwacht tips:</i>	
<i>Oorlogsschade aan kerkhoven</i>	12	<i>Periodieke schoonmaak</i>	20
<i>'Social distancing' in religieus erfgoed</i>	14	<i>Subsidieregeling voor erfgoed-vrijwilligers</i>	22
<i>Sancta Corona, ora pro nobis</i>	16	<i>Wiet Smeets koninklijk onderscheiden</i>	23
<i>Een beer aan het kruis</i>	16	<i>Kruisen en kapellen online opzoeken</i>	23
		<i>Aandachtsgebieden bestuursleden</i>	24

**HUIS VOOR
DE KUNSTEN
LIMBURG**

provincie limburg

BISDOM

ROERMOND

De Fatimagrot van Oirsbeek

Op 30 mei 1946 werd de Mariagrot aan de Boompjesweg in Oirsbeek ingezegend. De grot werd opgericht uit dankbaarheid dat Oirsbeek redelijk ongeschonden uit de Tweede Wereldoorlog was gekomen. Redelijk ongeschonden aangezien er toch enkele doden te betreuren waren. Een geglazuurd keramisch reliëf tegen de buitenmuur van de Oirsbeekse kerk getuigt hier nog van. Het initiatief voor de oprichting van de grot werd in juli 1944 genomen door de heren Willy Dols en Peter Kuipers, beiden kerkmeesters van de parochie St.-Lambertus.

Er werd een grotcomité gevormd dat de fondsenwerving en bouw van de Fatimagrot moest gaan begeleiden. Het bouwen van de Mariagrot was één van de laatste werken, die onder pastoor J. J. M. Rhoen (1868-1947) ondernomen werden. Hij bemiddelde bij de aankoop van het terrein. Dit grondstuk van 11 are en 21 centiare werd aan de kerk verkocht voor fl.255,- door de ongehuwde dames Maria Catharina Adelheid Paulssen (1865-1949) en Maria Ludovica Rosalia Paulssen (1874-1959) wonende in de Schepenbank. De dames scholden de koopprijs echter kwijt. Het terrein was gelegen aan de Boompjesweg in het buurtschap "het Eindj". Het ligt aan de rand van Oirsbeek, tegen een beboste helling en leek voorheen maar een uithoek in plaats van een uitverkoren plek.

Financiën

Hoewel de grond dus om niet werd afgestaan voor de grot en ook de notariële kosten voor de grondoverdracht door een weldoener op zich werden genomen, was een geldinzameling voor de bouw en afwerking van de grot noodzakelijk. Op 30 augustus 1944 werd de eerste gift ontvangen, fl. 10,- van een onbekende gever. Aan de geldinzameling verleenden ook de schoolkinderen hun medewerking. Zij maakten overal in de straten en stegen kleine Mariagrotjes met het opschrift: "voor de Mariagrot". Dit initiatief bracht fl. 294,20 op. Een pater montfortaan uit Schimmert kwam in de kerk een vurige preek houden over de Mariaverering. De daaropvolgende collecte bracht fl. 2.024,75 op voor de bouw van de grot. fl. 50,- werd ontvangen van de "stoppenclub". Deze club bestond uit een groep bevriende jongeren uit Oirsbeek die allen een stop (kurk) bij zich moesten dragen. Als men door een ander clublid werd aangesproken moest men de stop laten zien. Kon diegene geen kurk laten zien, dan moest men een boete in een verzamelpotje storten. Bij al deze activiteiten bleef de R.K. Toneelvereniging Oirsbeek niet achter. Er werden diverse extra uitvoeringen gegeven waarvan de opbrengst voor de Mariagrot was. De toneelvereniging schonk ook het beeld dat door beeldhouwer Charles Vos uit Maastricht werd vervaardigd. Dit beeld kostte fl. 1.000,-. Ook de parochiegemeenschap Doenrade liet zich niet onbetuigd en schonk fl. 210,25.

De totale bouwkosten van de grot bedroegen fl. 8.889,98. Tot en met 26 juni 1946, na de inzegening van de grot, bedroegen de totale inkomsten fl. 6.385,31. Om dit nadelig saldo op te heffen, besloten de comitésleden van de Mariagrot elk fl. 100,- renteloos voor te schieten. Zodra de inkomsten het toelieten, zouden de leningen geleidelijk worden terugbetaald aan de leden. De kerkmeesters die het initiatief namen voor de bouw van de grot kregen hun geld pas terugbetaald op 10 oktober 1955, goed tien jaar later.

De bouw

In voorbereiding op de bouw van de grot moest eerst worden begonnen met het nivelleren van het terrein. Er moest namelijk een groot deel van het talud aan de Boompjesweg worden uitgegraven en bomen moesten worden gekapt. Wie maar kon hielp mee: schoolkinderen en mijnwerkers werden ingezet om het terrein af te graven buiten school- en werktijden en boeren zorgden voor de afvoer van de grond, door paard en kar ter beschikking te stellen, evenals enkele mensen die toen een vrachtwagen hadden. Dit alles werd belangeloos gedaan.

Begin oktober van dat jaar werd een begin gemaakt met het metselwerk. Dat werk werd uitgevoerd door aannemer Edmond Beugels. De grote brokken Kunradersteen werden grof aangeleverd en moesten ter plaatse in inpasbare en hanteerbare stenen gekapt worden. Bij dit werk kwam natuurlijk de ervaring van de mijnwerkers goed van pas. De gehele grot is gemetseld door Frans Meulenberg, een vakman in dienst van aannemer Beugels, met medewerking van Harry Debije.

Inwijding

In 1945 nam pastoor Rhoen ontslag en op 8 februari 1947 is hij overleden in het ziekenhuis te Roermond. Hij werd opgevolgd door pastoor P. Wolfs (1899-1958). Wolfs kwam op 14 oktober 1945 naar Oirsbeek en onder zijn bezielende leiding waren alle werkzaamheden voortgezet. Op Hemelvaartsdag 1946 vond onder grote publieke belangstelling van o.a. schoolkinderen, het kerkelijk zangkoor, Fanfare St.-Gerlachus, Schutterij St.-Lambertus en andere verenigingen uit Oirsbeek en verder pastoors en kapelaans uit de omliggende kerkdorpen, de inzegening plaats van de Mariagrot. Daarbij werd de Mariagrot toegewijd aan O.L.Vrouw van Fatima, de moeder van de vrede. De preek tijdens deze plechtigheid werd vanaf de in Kunradersteen gemetselde preekstoel gehouden door pater Budé waarna de collecte fl. 370,- opbracht.

Boven het mergelstenen altaar staat tegen de koepelvormige achtergrond een fraai beeld van O.L. Vrouw van Fatima, vervaardigd door Charles Vos in geglaazuurd keramiek. Maria is ten voeten uit uitgebeeld, met haar hoofd licht naar rechts gebogen. Over haar lichtblauwe gewaad, dat tot op haar voeten reikt, draagt zij een donkerblauwe mantel die halverwege haar lichaam met haar linkerhand wordt vastgehouden. Haar rechterarm houdt ze, met een naar voren gerichte open hand, langs haar lichaam. Aan de linkerkant komt onder haar sluier een lange vlecht uit, die tot halverwege haar lichaam reikt. Hoewel de kapel is toegewijd aan Onze Lieve Vrouw van Fatima en het opschrift op de beeldvoet met engelenkopjes "O.L. VR. van FATIMA b.v.o." luidt, hebben we hier dus niet te maken met de typische voorstelling van de verschenen Maria in Fatima die geheel in wit onderkleed en mantel wordt afgebeeld. Ook de haardracht in een vlecht is bijzonder.

UIT DANKBAARHEID
GESCHONKEN
DOOR DE INWONERS
VAN OIRSBEEK
MEI ————— 1946

Aan de grot is bovenstaande plaquette geplaatst. Elk jaar werd op 15 augustus, het hoogfeest van Maria Tenhemelopneming, aan de grot de hoogmis opgedragen met ziekenzegening.

Onderhoud

Vóór de Fatimagrot ligt een grote open ruimte met banken. De afscheiding met de straat wordt gevormd door een keermuur van Kunradersteen en een plantsoen. De grot en het omliggende terrein liggen er anno 2020 goed verzorgd bij, mede door inspanningen uit het verleden. Zo werden in april 1967 nieuwe zitbanken geplaatst. De grot had veel te lijden van mijnschade die werd hersteld door de heer J. Kicken uit de Gracht. In 1970 kregen de houten zitbanken en het ijzeren hekwerk een grondige schilderbeurt van schilder J. Wintjens, eveneens uit de Gracht.

In 1991 werden de oude zitbanken vervangen door nieuwe exemplaren. Na twee jaar van voorbereiding en plannen

maken werd in april 1998 gestart met een geldinzamelingsactie voor het groot onderhoud en het toegankelijk maken van de grot voor mindervaliden en rolstoelgebruikers. Ook kwamen er een hoger hekwerk om de grot te kunnen afsluiten ten einde vandalisme te voorkomen en verlichting. Op 16 juni 1999 kon aannemer Bouwcombinatie Goessens uit Schinnen starten met de onderhoudswerkzaamheden. Om de kosten te drukken, deden de comitéleden zelf allerlei hand- en spandiensten.

Op 15 augustus kon aan de feestelijk versierde grot weer een mis met ziekenzegening en kroetwuujswijding plaatsvinden, voorgegaan door pastoor L. Dohmen, met medewerking van het Kerkelijk Gemengd Zangkoor, de Koninklijke Schutterij St.-Lambertus en Harmonie St.-Gerlachus. De ruim 350 belangstellenden kregen een kroetwuujs met rozenkrans uitgereikt. Een bijzondere gebeurtenis want de laatste ziekenzegening aan de Mariagrot was toen al 25 jaar geleden.

Ontleend aan Wim Douven: <http://www.parochie-st-lambertus-oirsbeek.nl/423928821>

<https://www.charlesvos.nl/religieuze-werken/overig-religieus-werk/limburg-excl-maastricht/o-l-v-van-fatima-mariakael-oirsbeek>

Oorlogs- en bevrijdingsmonumenten van beeldhouwer Jean Weerts (deel 1)

Johannes Leonardus (Jean) Weerts werd op 6 januari 1902 geboren in Craubeek bij Klimmen. Hij was een zoon van Gerardus Josephus Weerts en Anna Catharina Philomena Monen. Hij bezocht de Ambachtsschool in Heerlen waar hij werd opgeleid tot meubelmaker en kwam, om het specialisme van het gebeeldhouwde of gesneden meubelornament beter onder de knie te krijgen, terecht bij het Roermondse beeldhouwatelier Jos. Thissen en Zonen. Dit atelier bracht vele beelden en kerkmeubels voort die in veel Limburgse kerken te vinden zijn. Ook Heilig Hartbeelden op de kerkpleinen en elders in de openbare ruimte kwamen er tot stand. Van 1922 tot 1936 verbleef Weerts in Frankrijk waar hij werkte in ateliers in Lille, Valenciennes en Parijs. In 1936 keerde hij terug naar Nederland en vestigde hij zich in Maastricht.

Tot zijn overlijden op 10 september 1966 was hij werkzaam in Maastricht. Weerts kreeg al in de vooroorlogse periode in Limburg maar ook elders in het land, veel opdrachten voor kerken en officiële gebouwen te verwerken. De kerken in Berg en Terblijt, Bocholtz, Broekhem, Brunsum, Ransdaal, Wijlre en de rectoraatskerk O.L. Vrouwe Boodschap in Nieuw-Lotbroek (Hoensbroek) bevatten diverse werken van Weerts. Ook in de buitenruimte kapte Weerts vele beelden. Mariamonumenten van zijn hand staan in Heer (1956), Bocholtz (1959) en Eysersheide (1959). [afb. 2, 3 en 4]

Een vroeger beeld is te vinden tegen de kerk van Treebeek, waar Weerts de parochiepatrones Sint Barbara [afb. 5] verbeeldde als beschermheilige van de mijnwerkers. Het is oorspronkelijk gemaakt voor bij een gezellenhuis voor mijnwerkers. Beelden van heiligen uit 1937 aan de pilaren in de kerk van Broekhem verraden nog invloeden van de neogotiek, die tot enkele decennia in de twintigste eeuw in zwang bleef. Bij Thissen moet Weerts in deze stijl hebben gewerkt.

Weerts is vooral bekend als beeldhouwer. Zijn oeuvre is figuratief en bestaat met name uit oorlogsmonumenten

2

3

en religieus werk. De oorlogsmonumenten zijn ook deels religieus of bevatten religieuze connotaties. Een groep van verwante Heilig Hartbeelden werd na de oorlog in diverse Limburgse dorpen geplaatst als dank voor de bevrijding en om de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog te herdenken. Ook profane beelden werden hiertoe opgericht. Hierin komt met name het grote offer naar voren dat door verzetshelden en soldaten werd gebracht voor de vrijheid.

Zijn schilderijen zijn minder bekend. Deze werken beschouwend is de stijl van Weerts die hij in de beelden verwerkte ook terug te vinden in de schilderijen. Met name de typische kenmerkende gezichtstypes zijn in beide disciplines te herkennen. Ook zijn schilderkunst is hoofdzakelijk religieus.

Op 13 september 1966 publiceerde het Limburgs Dagblad een artikel over de overleden beeldhouwer waarin zijn rol in de Limburgse kunstgeschiedenis wordt geschetst. Hij wordt in dit artikel gezien als een overgangsfiguur van de traditionele naar de meer moderne beeldhouwkunst. De schrijver stelt vast dat Weerts tijdens zijn werkzaamheden voor de ateliers in Frankrijk, waar hij van het gespecialiseerde meubelvak, via het beeldend ornament tot de eigenlijke beeldhouwkunst is gekomen, niet heeft gezien wat tijdgenoten deden. Hij bleef werken in een richting die al met Rodin (1840-1917) en Maillol (1861-1944) was afgesloten. "Hij had zich kennelijk op zijn zwerftocht door het Franse land opgehouden op ateliers waar de bloedarme Saint Sulpice producten [denk hierbij aan de gipsen

beelden van Theresia van Lisieux die in menige Limburgse parochiekerk te vinden zijn] nog doorgingen voor gecanoniseerde opwekkingen tot devotie", aldus de journalist.

Toen Weerts zich in 1936 in Maastricht vestigde trof hij in architect Alfons Boosten zijn eerste opdrachtgever. Boosten wilde zoveel mogelijk kunstenaars bij het ornamentaal werk betrekken. In de uitgevoerde beelden lag Jean Weerts toen echter ook achter op de kunstenaars, onder wie Charles Vos, die Boosten vóór hem in zijn kerken had gehaald. Weerts stileerde zijn heiligenbeelden en kruiswegstaties in een aangepaste symboliek en minder verheven dan men tot dan toe gewend was. Het gipsen atelierwerk en de neogotiek hadden naar de smaak van de tijd afgedaan en de gelovigen konden het werk van kunstenaars als Jean Weerts wel waarderen, mede onder invloed van de meer kunstzinnig gevormde geestelijken. Zo werd hij een overgangsfiguur die in zijn goede tijd desondanks op de baanbrekende voorhoede achter lag. Hij had een eigen opvatting, aanvankelijk meer realistisch, later sterk stilistisch. Weerts' keuze om gewoon door te werken en niet verder mee te gaan in de moderne ontwikkelingen, paste bij zijn rustige persoonlijkheid. Hij was een teruggetrokken figuur, die niet graag in de belangstelling stond. Liever hield hij zich bezig met de zware kaparbeid in steen en hout in zijn atelier-aan-huis. Zijn sterk ambachtelijke instelling maakte de gesneden en gekapte beelden van hem soms toch boeiend ondanks de matig bevonden voorstelling.

Oorlogs- en bevrijdingsmonumenten

De oorlog liet in Limburg en in mensenlevens diepe sporen na. Overal rezen na de oorlog gedenktekens als paddenstoelen uit de grond. De behoefte om de herinnering aan de slachtoffers levend te houden was zo groot dat een monumentenstop moest worden afgekondigd. Bij Koninklijk Besluit van 15 oktober 1945 werd bepaald dat er voor het oprichten van gedenktekens ministeriële goedkeuring nodig was. De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen liet zich daarbij adviseren door elf provinciale commissies en een centrale commissie, samengesteld uit architecten, beeldhouwers en letterkundigen. Op 25 april 1947 vroeg de commissie, waar verzoeken en ontwerpen moesten worden ingediend, de burgemeesters van Limburg door te geven welke gedenktekens al waren uitgevoerd of in voorbereiding waren zodat de minister hiervan een overzicht kreeg.

Jean Weerts werd gevraagd voor meerdere oorlogs- en vredesmonumenten. De kunstenaar had hiermee enige ervaring omdat hij er in België en Frankrijk al enkele had gemaakt.

Profane monumenten

Jean Weerts kapte drie monumenten waarvan de thematiek niet religieus was maar vooral betrekking had op de offers gebracht door de gevallen van de oorlog. In Geleen-Lindenheuvel [afb. 6] werd op 29 augustus 1948 door burgemeester Damen het oorlogsmonument op de Bloemenmarkt onthuld en door pastoor Leesens ingezegend. Oud-strijders hadden hiertoe het voortouw genomen. Al in 1940 hadden vier van hen - Th. Geuzen, L. Hermans, J. Ronckaerts en H. Storcken - met het plan rondgelopen nadat zij op Allerheiligen het graf van soldaat Hubert Jozef Debie bezochten. Hun kameraad had bij het 13de Regiment Infanterie gediend en een antitankwapen bediend, waarmee hij op 10 mei de Maas was overgetrokken om het op de Belgische oever bij Ternaaien opnieuw in stelling te brengen. Bij het uitladen van het geschut was hij dodelijk getroffen.

De oud-strijders lieten Eugène Quanjel, bouwkundig hoofdopzichter van de Staatsmijnen in Heerlen, een ontwerp maken met als thema 'De kameraadschap en het offer'. Dit werd verbeeld door een gewonde soldaat, ondersteund door een Rode Kruissoldaat.

Het werk werd uitgevoerd door Jean Weerts in Franse zandsteen en is 1,70 meter hoog. Met dit beeld is steun en lijden tot uitdrukking gebracht: 'De kameraadschap en het offer, dat ging tot het leven toe. De stervende blik omlaag, maar de levende heeft zijn vertrouwen niet verloren en zal de strijd onversaagd voortzetten, tot het laatste ogenblik steunend en schragend wat viel'. Het beeld is geplaatst op een gemetseld voetstuk van Kunradersteen. Op het voetstuk zijn een smeedijzeren kruis en de tekst 'GEDENKT

HEN / ZIJ VIELEN VOOR ONS' aangebracht. Het kruis is niet alleen een symbool van het christelijke geloof, maar herinnert tevens aan het offer dat de oorlogsslachtoffers brachten voor een leven in vrijheid. Vóór het beeld staat een marmeren gedenkplaat opgesteld met de namen van hen die vielen als militair, in het verzet en in Nederlands-Indië. De vereniging startte haar activiteiten voor het monument met een grote inzamelingsactie, waaraan het muziekkorps van de bewakingstroepen medewerking verleende. Men kreeg in korte tijd fl. 3.200,- bij elkaar. De plaats op de Bloemenmarkt had nog enige voeten in aarde. Burgemeester Damen had het monument graag op een meer centrale plaats in de gemeente gehad. In Lindenheuvel vond men echter dat het daar moest komen omdat daar het geld bijeen was gebracht.

In de bossen achter Huize St. Joseph (tegenwoordig jeugd-gevangenis het Keerpunt) in Cadier en Keer [afb. 7] is het zogenaamd Belgisch of Vlaams monument opgericht ter nagedachtenis aan twaalf verzetsmensen (elf Belgen en een onbekende Rus of Pool) die op 12 september 1944 op deze plek zonder vorm van proces werden gefusilleerd en begraven onder takken en mergel. Zij werden in de bossen van het Belgische Rotem gevangengenomen en slechts

enkele uren voor de bevrijding om het leven gebracht. Het monument kwam tot stand op initiatief van burgemeester Kessen van Heer. Weerts kapte een beeldengroep in Vaurionsteen, een Franse kalksteen. Het monument stelt de ondergrondse strijd voor, verbeeld door een naar voren springende leeuw, drie figuren van verzetsstrijders in aanvallende houding met hun blik stoer vooruit gericht, en – op de ravage van de verwoesting – een treurende vrouw met kind. De houding van de strijders straalt vastberadenheid uit en de zekerheid dat hun strijd zal leiden tot het uiteindelijke doel. Zij hebben fier de vlag geheven terwijl de grimmige leeuw uit het wapen van België hun strijd naar een verlossende toekomst ondersteunt. De beeldengroep is geplaatst op een voetstuk met een ingemetselde plaquette.

De kosten van het vervaardigen van het monument bedroegen van fl. 2.725,-. De gemeente Heer verleende de bouwvergunning op 22 juli 1948 en bracht hiervoor uit liefdadigheid niets in rekening.

Zondag 12 september 1948 werd het monument onthuld na een plechtige hoogmis. Vele hoogwaardigheidsbekleders waren hierbij aanwezig, onder wie de gouverneurs van zowel Belgisch als Nederlands Limburg. Verschillende sprekers voerden het woord. Vervolgens volgde de kranslegging; als eerste door de weduwe van de gefusil-

leerde commandant van de verzetsgroep Gustav Beazar. De plechtigheid werd besloten met het spelen van de Brabançonne en het Wilhelmus. De jaarlijkse herdenking op de tweede zondag in september wordt georganiseerd door de Stichting Belgisch Monument Heer. Wat daarbij opvalt, is nog steeds de grote belangstelling van familieleden van de gefusilleerden en de diverse Belgische Weerstandorganisaties.

Op de plaquette staan de namen van de verzetsstrijders sector Maaseik-Begijë die 12 september 1944 op deze plek door de vijand zijn gefusilleerd: Pierre H. Driessens, Guillaume L. Langers, Matieu J. Lenders, Jean M. Wolfs en Jules L. Wolfs uit Maaseik, Jozef Eerdeken uit Gruitrode, Pieter Jaeken, Jacques Theelen en Alfons Leroy uit Neeroeteren, Willem Conen uit Molenbeersel en Gustaaf Beazar uit Kessenich.

Op de links van het monument opgestelde herdenkingssteen is te lezen dat koningin Juliana, Prins Bernhard en de Belgische koning Boudewijn op 11 juli 1959 op deze plek waren om de fusillade te herdenken.

Jean Weerts werd net als in Geleen ook gevraagd door de oud-strijders uit Nieuwenhagen (Landgraaf). [afb. 8] Zij deden er al sinds 1949 alles aan een gedenksteen op te richten van dankbaarheid en herinnering aan de 37 dorpsgenoten die bij gevechtshandelingen, door oorlogsgeweld of vanwege hun verzet in een kamp omkwamen. Verschillende plannen werden ontworpen en het werd zo'n lange lijdensgeschiedenis om de vereiste goedkeuringen te verkrijgen, dat de initiatiefnemers de hoop begonnen op te geven. Zij kregen echter onverwachte steun, toen mr. Custers tot burgemeester van Nieuwenhagen werd benoemd. Hij was zelf een oud-verzetsstrijder en heeft alle moeite gedaan om de plannen goedgekeurd te krijgen.

Goedkeuring kwam in januari 1954 van de minister. Het monument in Franse kalksteen kwam in het hart van de gemeente Nieuwenhagen, op het grote plantsoen aan de toenmalige Raadhuisstraat te staan. Deze plaats werd gekozen na overleg met architect prof. ir. Peutz uit Heerlen. Het beeld bestaat uit een figuur van een gevallen militair met naast hem een wenende vrouw als symbool voor hen die zijn verlies betreuren en die tegelijk betrokken zijn in dit offer dat zij voor de vrijheid brachten. Weerts verwoordde zijn plan als volgt: „De hoofdgedachte van dit monument zal het grote offer zijn. Dit zal ik symboliseren in de vorm van brandend hout, waarop de militair staat, met het gelaat ten hemel gericht“. Het voetstuk van 1,5 meter werd in samenwerking met architect ir. Swinkels uit Maastricht ontworpen en door de gemeente betaald. Op de voorzijde van dit voetstuk zijn de jaartallen 1940-45 aangebracht en op de andere zijden de namen van de 8 militairen, 13 verzetsstrijders die in een concentratiekamp

stierven, en de 17 burgers van Nieuwenhagen, die hun leven in de laatste oorlog hebben gegeven. De benodigde gelden werden door middel van collectes, loterijen en toneelvoorstellingen ingezameld. Na een lange lijdensweg werd het monument op 30 april 1954 door gouverneur Houben onthuld. Pastoor Simonis van de O.L. Vrouw Hulp der Christenenparochie in Nieuwenhagen droeg 's morgens op de Markt een plechtige Hoogmis op en pastoor Van de Venne van de Heilig Hartparochie van Nieuwenhagerheide verrichtte de inzegening. De plechtigheden en officiële herdenking werden omlijst met een feestelijk programma met de ingebruikname van een nieuwe speeltuin, concerten, een gymnastiekdemonstratie, een vuurwerk en een fakkeloptocht.

Kapellen

In Zuid-Limburg zijn enkele kapellen gesticht uit dankbaarheid voor het goed doorstaan van de oorlog. Zo werd er in 1946 een kapel in Kunradersteen opgetrokken op een T-splitsing in het buurtschap Colmont uit dankbaarheid voor de redelijk geweldloze bevrijding van deze omgeving. De kapel werd gewijd aan de H. Cornelius. Het feest van de H. Cornelius wordt gevierd op 16 september, de dag dat Colmont werd bevrijd. Van de patroonheilige vervaardigde Jean Weerts een eikenhouten beeld. [afb. 9]

Vanuit het rectoraat Hoensbroek-Station werd al tijdens de oorlog het initiatief genomen om een Mariakapel te bouwen in het buurtschap Ten Esschen om af te smeken dat het rectoraat niet ten prooi zou vallen aan oorlogsgeweld. Het zou echter tot 1948 duren vóór de bouw kon beginnen. De intentie veranderde daarmee in dankbaarheid voor het gespaard blijven voor oorlogsgeweld. Weerts maakte een eikenhouten beeld van Onze Lieve Vrouw van de Rozenkrans voor de kapel. De totstandkoming van deze kapel is uitvoerig beschreven in nummer 76 van dit blad.

[afb. 10]

In het Rimburgerbos bij Rimburch staat een witgeschilderde bakstenen kapel die werd gesticht in 1950 door de oud-strijders van Rimburch naar aanleiding van hun behouden terugkeer na de Tweede Wereldoorlog. De kapel is ontworpen door Horst Buschouw. Velen hebben bijgedragen om de kapel te verwezenlijken en te ontsluiten. Zo stelde de heer Dortans de grond ter beschikking, legde P. Reulings de weg ernaartoe aan en maakte de heer Knipper het smeedijzeren hek in de smederij van de mijn Oranje Nassau I te Heerlen. Ander smeedijzerwerk kwam van de steenkolenmijn Julia, terwijl de mijn Laura en de gemeente voor het materiaal voor de bouw zorgden. De tekst 'St. Jozef bescherm ons' op de muur omringt het beeld van Sint-Jozef met Kind door Jean Weerts, dat op het

altaar staat. Het is gepolychromeerd. De opdrachtgevers stonden een helder beeld voor ogen hoe de vormgeving van het Jozefbeeld moest worden. Jozef en het Kind zijn lopend afgebeeld en Jozef slaat zijn mantel beschermend om Jezus heen. Dit is een verwijzing naar de terugkomst uit de ballingschap in Egypte en daarmee ook naar de behouden terugkeer van de oud-strijders. [afb. 11]

In de volgende editie van Kapellen en Kruisen worden de Heilig Hartmonumenten en kruisbeelden van Jean Weerts voor het voetlicht gebracht.

Samenstelling tekst en foto's: Sander van Daal
Geraadpleegde bronnen: o.a. krantenartikelen in het Limburgsch Dagblad, de Limburger Koerier en De Maasbode geraadpleegd via delpher.nl; Beeld van het Heilig Hart in Limburg; Limburgse monumenten vertellen 1940-1945; wikipedia

Abonnement Kapellen en Kruisen

Bent u ook zo'n fervent lezer van ons blad? Voor slechts € 17,00 per jaar kunt u ook personen in uw vrienden- en kennissenkring laten kennismaken met up-to-date informatie over ons klein religieus erfgoed. Voor dit bedrag wordt maar liefst vier keer per jaar een exemplaar bezorgd op het adres van de nieuwe abonnee. Laat anderen meegenieten van het mooie erfgoed rond kruisen, kapellen en beelden dat onze provincie zo uniek maakt en geef een kijkje achter de schermen door de verhalen over deze 'monumenten van vroomheid'.

Aanmelden kan via E-mail: skkl@bisdom-roermond.nl

Funerair erfgoed

Oorlogsschade aan kerkhoven

Naast al het menselijk leed dat plaatsvond in de Tweede Wereldoorlog, was er natuurlijk ook veel materiële schade. Tal van gebouwen, waaronder veel kerken, waren doelwit bij bombardementen en beschietingen. Niet alleen het religieus, maar vaak ook het historisch hart van een gemeenschap. Bij terugtrekkende bewegingen van de Duitse troepen werd door hen vanaf het najaar van 1944 menige kerktoren opgeblazen. Een ramp. Niet alleen voor de kerken, maar eveneens voor het omliggende kerkhof. Drie verschillende voorbeelden waarin de oorlog een blijvende impact heeft gehad op de oudste dodenakker van het dorp.

Terwijl de kerk voor veel mensen een belangrijke steun was tijdens de oorlog, zowel figuurlijk als letterlijk in de vorm van een schuilplaats, werd de kerk vaak door de Duitse bezetter gebruikt en in het bijzonder de kerktoren. Vanuit de kerktoren had men immers ruim zicht op de wijde omgeving en meestal was er in de toren ook een zendpost gevestigd. Reden voor de geallieerden om met regelmaat kerktorens te beschieten of zelfs te bombarderen. Het religieus erfgoed ten spijt. De kerkklokken waren toen vaak al uit de kerktoren verdwenen; de Duitsers roofden de klokken om omgesmolten te worden tot oorlogstuig.

Haelen

In het centrum van Haelen staat de St.-Lambertuskerk, gebouwd in 1954-1955, tien jaar nadat Duitse troepen tijdens hun terugtocht op 15 november 1944 de kerktoren hadden opgeblazen. De kerk werd daarbij onherstelbaar beschadigd en moest worden gesloopt. Het kerkhof bij de kerk werd niet ontzien en werd volledig geruimd. De resten werden herbegraven in een gezamenlijk graf op de in 1946 aangelegde Lambertusbegraafplaats, ontworpen door tuinarchitect John Bergmans, een veelgevraagd ontwerper. Bergmans is onder meer verantwoordelijk voor begraafplaatsen in Tegelen (1942), Venlo (1944), Arcen en Echt (beiden 1946). Daarnaast ontwierp hij in 1946 het plantsoen bij het Mariaplein in Helden, naast de St.-Lambertuskerk aldaar, want ook daar had de strijd in november 1944 het dorpshart aangetast.

Toch is nog er nog een herinnering aan het oude kerkhof. Wie rechts om de kerk loopt, ziet tegen de kerkmuur twee grafmonumenten die bewaard zijn gebleven. Daarmee is de geschiedenis toch niet helemaal uit het oog verloren.

Haelen

Helden

Helden

Op 17 november 1944 lieten de Duitsers de kerktoren van de St.-Lambertuskerk in Helden met springstof ontploffen. Niet alleen werd de toren gedecimeerd, ook de gewelven van het schip van de kerk zelf stortten in. Een ruïne bleef over. Veel puin kwam terecht op het omliggende kerkhof en tal van grafmonumenten werden onherstelbaar beschadigd. Na de bevrijding van Helden op 18 november bleef het dorp onder Duits vuur liggen van de overzijde van de Maas. Sporen van al die gevechten zijn terug te zien op het kerkhof van Helden. Op één van de grafmonumenten zijn de sporen van de kogel- of granaatinslagen nog goed te zien.

Pas na 1 maart 1945 werd het rustiger in Helden. In 1946 kreeg het parochiebestuur toestemming voor de aanleg van begraafplaats 't Höltje even buiten het centrum van het dorp. De kerk werd in 1952 herbouwd en in 1968 aangewezen als rijksmonument. In 1990 werden op het kerkhof negentien grafmonumenten, waaronder een aantal fraaie hardstenen kruisen, eveneens aangewezen.

Well

De St.-Vituskerk in Well was voor de Duitsers gedurende de oorlog een belangrijke uitkijkpost. Toen de geallieerde troepen in oktober 1944 aan de overzijde van de Maas naderden, werd door hen al snel gepoogd de kerktoren kapot te schieten. Terwijl de kerk zelf regelmatig geraakt werd, zou het weken duren voordat de toren instortte. Op 26 november lag de toren uiteindelijk omver en was het middenschip voor een deel ingestort. Omdat het kerkhof voor het grootste deel achter de kerk lag, bleef de schade nog enigszins beperkt, maar de kerk zelf moest afgebroken worden. Een deel van de bevolking wilde de kerk op de oorspronkelijk plek laten herbouwen, op de plek waar het geloof al eeuwen werd beleden en dichtbij de plek waar al even zolang de doden werden begraven. Aanvankelijk had de pastoor het idee om in de vernielde kerk een noodkerk te bouwen, maar waarschijnlijk bleek dit te gevaarlijk. Uiteindelijk werd in 1958 een nieuwe kerk aan de Hoenderstraat gebouwd. Op het kerkhof dat al ruim 350 jaar in gebruik was, werden nog enkele jaren de doden begraven, tot de St.-Vitusbegraafplaats in gebruik werd genomen. Het oudste kruis van het kerkhof, uit 1574, overleefde de beschietingen en staat vandaag de dag nog steeds op het kerkhof.

De kapel met calvariegroep op het kerkhof, de kerkhofmuur en de restanten van de kerk zijn in 2002 aangewezen als rijksmonument. Als herinnering aan de oude St.-Vituskerk werd op de plek waar de kapelanie stond die met de kerk verwoest werd, de St.-Vituskapel gebouwd. Oorspronkelijk stond in de kapel op het kleine altaar een Vitusbeeld, tegenwoordig staat er een Maria-van-Fatimabeeld.

Helden

Well

Niet alleen in Limburg werden kerken en kerkhoven zwaar beschadigd, ook in Noord-Brabant zijn tal van kerken kapot geschoten. Het gebeurde ook elders in Nederland, maar niet in zulke aantallen als in het zuiden van Nederland. Desondanks is het opmerkelijk dat tal van eeuwenoude hardstenen kruisen bewaard zijn gebleven, ze vormen een bijzonder aspect van het funeraire erfgoed in Nederland.

Tekst en foto's: René ten Dam
Stichting Dodenakkers.nl

Oplazeren en buiten blijven

'Social distancing' in religieus erfgoed

De Corona-infectie of Covid-19-epidemie heeft de wereld in zijn greep en houdt ons zowel letterlijk als figuurlijk van de straat. Als het gaat om besmettelijke ziekten hebben onze voorouders trouwens al heel wat voor hun kiezen gehad. Het is frappant om te zien dat moderne begrippen als 'social distancing' en 'lock-down' hun historische voorgangers kennen in ons religieuze erfgoed, zoals bij de omgang met leprolijders. Enkele voorbeelden komen uit Weert en Nederweert.

De Kerk beschouwde eeuwenlang lepra (of ook genoemd 'De ziekte van Lazarus') op basis van een bepaalde interpretatie van bijbelteksten als de straf van God voor zondig en overspelig gedrag. Leprolijders of leprozen werden daarom verstoten uit de gemeenschap. Ze werden gedwongen om ver uit het zicht te gaan wonen, ze moesten letterlijk en figuurlijk 'oplazeren' uit de gemeenschap. De leprozen moesten hun aanwezigheid op straat kenbaar

maken met een klepper of ratel, zodat iedereen tijdig gewaarschuwd was. De 'social distancing' kent dus een lange voorgeschiedenis. Lepra had natuurlijk met zondigheid niets te maken maar was in werkelijkheid een bacteriële infectieziekte die werd overgedragen door ademhaling, hoesten en niezen. In die zin lijkt het een beetje op de besmettingsvorm bij Corona, maar wel met als een van de grote verschillen dat bij lepra de ziekte zich soms pas vele jaren ná de besmetting manifesteerde. Een ander verschil was dat lepra leidde tot vlekken en knobbels op de huid en soms tot gruwelijk ogende verminderingen.

Kijkgat

De oudste vermelding van georganiseerde leprozenzorg in Nederweert dateert al uit 1518. In dat jaar is sprake van 'der laezarus vrouwen' en deze werd van gemeentewege voorzien van turf om haar huis te verwarmen. Verder zorg-

De Sint-Sebastiaanskapel van Laar op de grens van Weert en Nederweert heeft nog een fraai kijkgat of 'hagioscoop'.

de het gemeentebestuur ervoor dat zij drinkwater mocht halen in de waterput van een nabijgelegen boerderij. Aan de binnenweg van Weert naar Nederweert, in Rosveld en pal op de toenmalige gemeentegrens, had het gemeentebestuur in de zestiende eeuw een paar quarantaine-huisjes voor lepralijders laten bouwen. Die dienden om zieke leprozen of melaatsen in afzondering te kunnen verplegen. De lepralijders mochten geen kerken of kappen bezoeken en moesten verplicht buiten blijven. Om hen toch van dienst te zijn, kregen de kerkelijke gebouwen soms een klein kijkgat, laag naast de ingang. Al knielend konden de zieken dan van buiten uit toch een blik op het altaar of de heiligenbeelden werpen. Een *'hagioscoop'* (letterlijk: zicht op het heilige) noemt men zo'n kijkgaatje. In de kapel van Sint Sebastianus en Sint Gertrudis in Weert-Laar, vlak bij de grens van Weert en Nederweert gelegen, kent daar nog steeds een fraai voorbeeld van. Maar wie goed kijkt ziet er vele in het Limburgse land.

In Nederweert werden de quarantaine-huisjes van Rosveld vroeger *'De Belaetenhuisjes'* genoemd. *'Belaet'* is een oud woord voor melaatse of lepralijder. Kluzenaar pater Theodorus van Berckel stichtte bij die huisjes in 1684 een zogenaamde kluis, een woning voor hemzelf die bekostigd en onderhouden werd door de gemeente. Van Berckel was een weduwnaar die op hoge leeftijd was ingetreden bij de paters Franciscanen. Sinds zijn komst ging dit deel van Rosveld

Sinds de herplaatsing van de Sint Antoniuskapel van Rosveld naar Boeket in 1992 wordt zij uitstekend onderhouden. Buurtbewoners houden de deur elke dag gastvrij open voor wandelaars en fietsers die er een moment van fysieke of innerlijke rust willen zoeken.

De voormalige Sint Antoniuskapel van Rosveld, vlak voor de herplaatsing in 1992. Bij deze plek stonden vroeger de quarantainehuisjes voor melaatsen.

in de volksmond al gauw *'De Kluis'* of later *'Bi-j Kloeës'* heten. Het was de officiële taak van de kluzenaar om leprozen, pestlijders en andere zieken te verplegen. Die missie werd van Berckel noodlottig want tijdens een grote epidemie in Nederweert in 1691 stierf hij zelf ten gevolge van besmetting. Hij was nog geen zeven jaar in functie geweest.

De Kluis

Diverse kluzenaars volgden hem in de loop der jaren op. Omstreeks 1760 woonden er zelfs twee vrouwelijke kluzenaars, de dames Margaretha en Aldegundis Mertens, beiden lid van de Derde Orde van St. Franciscus en vlakbij geboren en getogen. Na het overlijden van de laatste zuster in 1773, werd de kluis opgeheven. Van lepra of melaatsheid was toen overigens al lang geen sprake meer in deze contreien. Als plaatsaanduiding bleef de naam bestaan. Het nabijgelegen huis, een boerderij annex herberg, droeg de naam *'De Kluis'* en wordt al in 1779 onder die naam vermeld. Uit documenten uit de Franse tijd is bekend dat het een chique kroeg was die bezocht werd door de maatschappelijke bovenlaag uit Weert. Het oude veldkruis dat tussen de kluis en de boerderij van Mertens stond werd in 1917 vervangen door een fraaie neogotische kapel, gewijd aan St. Antonius. Die Franciscaner martelaar van Gorcum, van wie dus een Nederweertse komaf werd verondersteld, werd in 1867 samen met zijn Weertse metgezel Hiëronymus door de paus heilig verklaard. Daardoor kreeg zijn verering een grote impuls. Uiteindelijk heeft de aanleg van industrieterrein Kampershoek omstreeks 1990 alle sporen gewist. Van melaatsenzorg en een kluzenaarswoning is op die plek al heel lang niets meer te zien. Dat geldt ook voor de Antoniuskapel van Rosveld. Die moest wijken voor de industrialisatie en werd in 1992 herbouwd in de buurtschap Boeket waar zij nog steeds is te bewonderen.

Tekst en foto's: Alfons Bruekers

Sancta Corona, ora pro nobis

Voor velen zal ze onbekend zijn geweest: de heilige Corona. Een martelares van ver weg, uit lang vervlogen tijden en door legendes omgeven. En dat terwijl relieken van haar dichtbij worden bewaard, in de reliekenschat van de Dom in Aken. In de kerk van Berg en Terblijt bestaat de mogelijkheid een noveenkaars aan te steken met de beeltenis van Sint Corona.

Corona werd waarschijnlijk rond 160 in Egypte, Syrië of in Antiochië geboren. Veel over haar leven is onbekend en omgeven door legendes. Sommige bronnen stellen dat de heilige op 16-jarige leeftijd de marteldood onderging in de tijd van christenenvervolgingen, samen met haar vader, St. Victor van Siena. Volgens andere bronnen was Corona de vrouw van de martelaar Victor, een Romeins legionair uit Sicilië. Ze werd gearresteerd omdat ze probeerde mensen te troosten die werden gemarteld en omdat ze zich als christen presenteerde na het horen over het dappere geloofsgetuigenis van Victor. Daarop werd ze gearresteerd en onderworpen aan een kort verhoor. Haar dood zou erg wreed zijn geweest. Volgens een legende werd zij vastgebonden aan twee omlaag gebogen palmbomen die vervolgens werden losgelaten waardoor zij uiteen werd getrokken. Waar dit zou zijn gebeurd is niet duidelijk; sommige bronnen spreken over Damascus, andere over Antiochië of Alexandrië. Haar herdenkingsdag is 14 mei.

De naam Corona betekent 'kroon' of 'krans' in het Latijn. In het Grieks heet zij Stephan(i)a, dat dezelfde betekenis heeft. Het nu heersende SARS-CoV-2 behoort tot de zogenoemde coronavirussen. Deze danken hun naam aan de krans rond de virusdeeltjes zoals die is te zien op tweedimensionale microscopische beelden.

Keizer Otto III (983 - 1002) bracht relikwieën van de heilige Corona in 997 naar Aken, waar ze in de Dom worden be-

waard. De heilige Corona werd zo medepatrounheilige van het "Aachener Marienstift". In de veertiende eeuw bracht keizer Karel IV relikwieën naar Praag.

De heilige wordt vooral vereerd in Oostenrijk, Beieren en Bohemen. St. Corona am Wechsel bijvoorbeeld werd een bedevaartsoord naar aanleiding van de vondst van een beeld van de heilige in een holle lindeboom. Ook St. Corona am Schöpfl, St. Corona bij Staudach en de Handlab zijn bekende bedevaartskerken. Corona werd door haar al even wrede als legendarische marteldood patroonheilige van de houthakkers. De Oostenrijkse munteenheid werd tot 1924 genoemd naar de heilige "kroon". Daarom wordt zij ook aangeroepen bij geldzaken en is ze de beschermheilige van zakenmensen.

En hoe actueel de martelares in deze onzekere tijden van de coronacrisis is, toont het feit dat zij naast voorspreker voor "standvastigheid in het geloof" ook verantwoordelijk is voor uitkomst bij epidemieën, ook al is dat slechts een plaatselijke traditie. In St. Corona am Wechsel werd deze heilige al in de zestiende en zeventiende eeuw bij vee-epidemieën aangeroepen.

In de Dom van Aken zal een relikwie worden tentoongesteld als de Corona-pandemie voorbij is. Men was al vóór de uitbraak van het nieuwe coronavirus van plan om de zogeheten Corona-Leopardus-Schrein voor het eerst sinds 25 jaar opnieuw aan het publiek te tonen. De schrijn waarin in 1911 de relieken van de heiligen Corona en Leopardus zijn opgeborgen, zou onderdeel zijn van een expositie over goudsmeedkunst.

Tekst en foto: Sander van Daal
(geraadpleegde bronnen: gerardusmajella.nl / wikipedia)

Een beer aan het kruis

Overal in het land doken de laatste tijd teddyberen op achter de ramen van huizen. Dit initiatief kwam voort uit de Facebookgroep 'Berenjacht in NL', die het idee overnam uit onder andere Australië en België. Voor kinderen is zo een leuk buitenspel georganiseerd in tijden dat de mogelijkheden voor uitstapjes zeer beperkt zijn. Ze kunnen op speurtocht om zoveel mogelijk beren te vinden. Aan het historische wegkruis bij de hoeve Sint Jansgeleen in Spaubeek vond de redactie ook een beertje.

Sint-Annakapelletje in Geijsteren opgeleverd

In de zomer van 2019 was het grote schrik, toen het heiligenhuisje in de sleuf gleed en uiteen viel.

Het herbouwde Sint-Annakapelletje in Geijsteren is opgeleverd. Het mag worden gezegd: Sint Anna is nu nog mooier dan ze al was...

Het verzakte kapelletje aan de Maasheseweg was aan een opknappbeurt toe. Bij het graven van een nieuwe fundamentsvoet is het echter omgevalen. Achteraf gezien heeft dat veel nieuwe informatie opgeleverd. Bij het slopen van de resten kwam onder het witte pleisterwerk een zwarte opstaande baksteen tevoorschijn. Als 'dorpshistoricus van Geijsteren' zag ik dat dit onderdeel was van een ingemetseld kruis. Bij nader onderzoek kwam aan de andere kant een zelfde kruis tevoorschijn. Naar de betekenis van de ingemetselde kruisen is het gissen. Was het een vrijkruis: een oude gewoonte waarbij zelfs de ergste misdadiger die een kruis langs de weg bereikte of omarmde, onaantastbaar was? Of misschien een grenskruis: een gebruik om eigendom te demonstreren van kerkelijke, gemeentelijke of particuliere bezittingen? Devotie? We weten het niet.

Type ovenkapel

Zou aan de achterkant van de kapel ook nog een kruis ingemetseld zijn? Door oplettendheid van Andrzej Sobczyk en Jan Kleeven werd geen kruis, maar een dichtgemetselde nis met een rondboog blootgelegd. Een kapel met een dergelijke nis wordt ook wel een ovenkapel genoemd. Zo kon worden aangetoond dat de opening van de kapel vroeger dus precies andersom lag.

Altijd al wit? Er is in de loop der tijd dus heel wat aan de kapel gesleuteld. Dat roept de vraag op of dit kapelletje altijd wit is geweest. De oudste inwoner van Geijsteren, Pierre Reijnders, wist zich uit zijn jonge jaren nog te herinneren dat

De laatste hand werd gelegd door dakdekker Frank Schaeffers, die het kruis in top plaatste. Dat werd hem aangereikt door Judith baronesse De Weichs de Wenne van Geijsteren. Het kruis in de zijmuur is zichtbaar.

de toenmalige baron het kapelletje wit heeft laten pleisteren. Oorspronkelijk waren dus de kale bakstenen zichtbaar.

Sinte Anneke, geef me een manneke

De kapel is toegewijd aan Sint Anna-ten-drieën en wordt al in 1698 vermeld in het parochieboek. De heilige Anna wordt onder meer vereerd als boerenheilige die de gewassen zegent. Ze is ook patrones van moeders, zwangere vrouwen en het huwelijk. Meisjes die wilden trouwen, maar geen geschikte echtgenoot konden vinden, baden tot de heilige Anna: 'Sinte Anneke, geef me een manneke'. De huidige voorstelling in de kapel is gemaakt door een onbekende Amsterdamse kunstenaar en toont moeder Anna die haar dochter Maria leert lezen.

De herbouw

Zoveel nieuwe informatie, daar moeten we iets mee doen, vond de Geijsterse aannemer Harrie Eijssen. Hij heeft een ontwerp gemaakt met een open rondboognis die te zien is vanaf de straatweg. De kruisen zijn weer terug op de zijkanten, maar nu in reliëf. Op het nieuwe leidendak staat het oorspronkelijke kruis. Het ontwerp is door Stichting Landgoed Geijsteren en alle geraadpleegde instanties goedgekeurd. De schade aan het reliëf van Sint Anna, ontstaan door de ongelukkige val van de kapel, is door het echtpaar Boy en Ans Oomens-Kateman op vakkundige wijze hersteld. De eerste steen is gelegd door Ties Jacobs, 6 jaar oud en kleinzoon van Peter Jacobs. Geijsteren is een prachtige kapel rijker. Sint Anna is nu nog mooier dan ze al was!

Tekst: Peter Jacobs

Foto's: HPV Venray

Oud kruis met corpus gered

(aanwinst voor Museum 't Zonnelied te Wanssum)

Korte tijd voor Pasen werden Diny en Martien Franssen van het Wanssumse Museum voor Volksdevotie verrast met een aanwinst. Zij kregen het aangeboden door de gepensioneerde psychiatisch verpleegkundige Hans Blezenaar. Deze ontdekte het kruis op het Servaasterrein in Venray. Dit terrein wordt momenteel stedenbouwkundig ontwikkeld. De nieuwbouw zoekt aansluiting bij de oorspronkelijke symmetrie en enclavestructuur van het terrein. In 1905 werd door de Broeders van de Liefde begonnen aan de bouw van het gesticht. Het werd een gesloten mannengesticht voor 'krankzinnigen en idioten'. Op 7 februari 1907 werd de eerste patiënt opgenomen en bij de officiële opening op 27 mei van dat jaar waren er al bijna 200 patiënten.

Na de Wederopbouw kwamen de veranderingen in de psychiatrie. Rond 1970 werden aparte instellingen gesticht voor mensen met een verstandelijke beperking en voor drugs- en drankverslaafden. De invloed van de broeders verdween langzaam. In het laatste kwart van de twintigste eeuw begon namelijk de deconfessionalisering van het bestuur. Servatius fuseerde in 1976 met het eveneens in Venray neergestreken vrouwengesticht Sint Anna. De fusie-instelling kreeg de wereldse naam Psychiatisch Centrum Venray. Een kleine twintig jaren bestond het bestuur enkel nog uit

leken. Sinds 1992 heet de instelling Vincent van Gogh. De van oudsher katholieke instelling had natuurlijk een breed scala aan religieuze objecten. Deze verweesden sinds de deconfessionalisering. Sindsdien zijn veel objecten verloren gegaan.

Tijdens de renovatie van de boerderij van Sint Servaas vond Hans Blezenaar het crucifix in een verder leegstaande stal van de boerderij. Hij vond het indrukwekkend en mooi en was van mening dat dit niet weggegooid mocht worden. Hij kreeg toestemming van de aannemer om het kruis met corpus mee te nemen. Het was te groot om thuis te plaatsen. Hij zocht daarom contact met het Wanssumse museum, waar het crucifix na een grondige opknapbeurt een prominente plaats heeft gekregen bij de entree. Diny en Martien Franssen stelden in Peel en Maas dat ze geen mooier cadeau hadden kunnen krijgen voor de Goede Week. Het is op dit moment niet bekend wie het crucifix heeft vervaardigd.

Tekst en foto: Rob van der Heijden

Geraadpleegde bronnen: Beeld als paascadeau, in: Peel en Maas, 2 april 2020; RooyNet: Museum voor Psychiatrie; Bureau B+ B. Stedenbouw en landschapsarchitectuur.

Faits divers

Slenaken – Lourdesgrot

Net buiten het dorp op een heuvelflank van de Loorberg, half verscholen tussen de bomen, ligt de devotieplek. Een steen in de uit vuursteen opgetrokken nis vermeldt 1935. Guil Lemmerlijn zorgt, met hulp van mede-dorpelingen, voor het onderhoud van de grot. Hij nam die taak in 1990 over van zijn moeder. Zijn vader wist de stenen op het talud die 'AVE MARIA' vormen. Jonge campinggasten hebben ooit eens de stenen verlegd en van 'Ave Maria' werd 'Bavaria' gemaakt. Het was een gepuzzel om ze weer goed te leggen. Tien jaar geleden werd een leuning geplaatst langs het pad omhoog dat naar de grot leidt. Op Hemelvaartsdag wordt er altijd een mis gehouden. Ondanks dat er een kaars met opschrift 'Heilige Corona, aangeropen voor het doorstaan van epidemieën, bid voor ons', brandt boven het altaar, zal deze mis helaas dit jaar geen doorgang vinden.

Bron: Dagblad De Limburger 2020-05-06

Ijzeren – Mariakapel

In de meimaand is er extra werk voor Jean Lemmens die de kapel verzorgt. Deze kapel, die dateert uit 1955, is opgetrokken uit Kunradersteen en mergel. Vroeger stond op de driesprong een lindeboom waaronder tijdens de bronprocessie een rustaltaar werd geplaatst.

Lemmens nam de zorg voor de kapel 15 jaar geleden over van Els Delnoy-Reinders. Barbara "Berbke" nam in 1955 als eerste de poetsdoek op en hield dat 22 jaar vol. Zij werd opgevolgd door Tonny Frijns die op steenworp afstand van de kapel woonde. Door de jaren heen konden de vrijwilligers altijd rekenen op hulp van buurtgenoten. Zo staat Maria er altijd netjes bij en baadt ze 's avonds in het licht. *(In de metalen rozenkrans rond haar beeltenis zitten lampjes).*

Bron: Dagblad De Limburger 2020-05-13

Restauratie Weert – Donatuskapel

De Sint-Donatuskapel in het Weertse buurtschap Hushoven staat in de steigers. De monumentale neogotische kapel wordt gerenoveerd en het geld daarvoor is nog niet beschikbaar. Door de Coronacrisis houden bedrijven de hand op de knip en zijn de parochianen moeilijker bereikbaar door het niet verschijnen van het parochieblaadje 'Odaklanken'. De kapel werd in 2015 en 2016 al deels opgeknapt. In deze tweede fase wordt het honderdvijftig jaar oude leiendak vervangen, muren worden opnieuw

gevoegd, kapotte stenen vervangen en het interieur wordt gerenoveerd. Elementen die niet bij het historisch karakter van de kapel passen, zoals een stalen schoorsteen, de gaskachel en regenpijpen van pvc, worden verwijderd. Verwacht wordt dat de restauratie in augustus gereed is. Dan kan de kapel dit jaar nog enkele maanden open.

De kapel is gewijd aan de heilige Donatus, een Romeinse soldaat die diende in het Legio Fulminatrix, het Bliksemlegioen. Zijn graf werd in 1652 gevonden in de catacomben van de heilige Agnes te Rome. Het gebeente werd overgebracht naar het Jezuïetencollege in Münstereifel. Een botje van Donatus is in het hoofdaltaar van de kapel verwerkt.

Bron: Dagblad De Limburger 2020-05-15

Foto: Alfons Bruekers

Horn – Kruis Hoogstraat-Mussenberg

In verband met de start van de reconstructie van de Hoogstraat (tussen Mussenberg en Daalakkerstraat) is onlangs ook het wegkruis aan de Mussenberg verwijderd. Dit kruis zal worden opgeknapt door vrijwilligers van Buurtvereniging St. Rochus en later, op de enigszins oude plaats aan de Hoogstraat, worden teruggeplaatst. Als alles volgens planning verloopt zullen de werkzaamheden voor de bouwvakvakantie klaar zijn.

Bron: www.Häär.nl 2020-05-17

Tips van de Monumentenwacht

Periodieke schoonmaak

Een aanzienlijk deel van de ca. 3500 kruisen en kapellen in onze provincie bestaat uit heiligenbeelden en beeldengroepen. Deze beelden zijn doorgaans van gips, hout of natuursteen en zijn onafgewerkt of voorzien van een blanke of monochrome beschermlaag of een polychromie. Lang niet alle beelden zijn artistiek gezien misschien even bijzonder of bezitten een monumentale status, toch is beheer en behoud voor ieder object even belangrijk. Omdat de conditie van veel beelden (en andere objecten) direct is te herleiden naar de mate van vuil en verontreiniging is deze bijdrage van Monumentenwacht Limburg gewijd aan periodieke schoonmaak.

Na het bepalen van materiaal, afwerking en conditie bestaat de keuze uit *niets doen*, *afstoffen* of *afnemen met water*. Wanneer beelden niet of zelden worden gereinigd dan vormt er zich een toenemende laag van stof en vuil en daarmee een voedingsbodem voor insecten en schimmels waardoor aantasting ontstaat.

Ook vocht uit de lucht wordt aangetrokken. Door dit vocht hecht het vuil en stof steeds beter aan het oppervlak, waardoor voor verwijdering veel fysieke kracht gebruikt moet worden, met alle risico's van dien.

Verwijderen van stof en vuil is dus belangrijk, maar kan echter alleen wanneer de conditie dit toelaat en er geen schade ontstaat.

Afstoffen met een stofdoek of plumeau heeft niet de voorkeur. Stofdoeken en plumeaus blijven snel haken achter splintertjes of uitstekende deeltjes en zijn daarom alleen geschikt voor hele gladde oppervlakken. Een stofdoek dient statisch en pluisvrij te zijn. Plumeaus verspreiden eigenlijk alleen het stof. Bij beelden met polychromie is bij het afstoffen nog meer zorgvuldigheid vereist.

Poedert de polychromie niet af, is de verflaag nog helemaal intact en zonder schade, kunnen er geen verfdeeltjes losraken of verdwijnen en zijn er geen verguldingen aanwezig? Dan hoeft er geen restaurator te worden ingeschakeld en kan het beeld voorzichtig worden afgestoft met een brede zachte kwast van varkenshaar of van geitenhaar bij de kwetsbare beelden. Met een scheer- of make-up kwast of een luchtpeertje kan stof worden verwijderd uit de details. Strijk bij voorkeur zonder ronddraaiende bewegingen of druk uit te oefenen en als de situatie het toelaat direct in de richting van de zuigmond van een stofzuiger met HEPA filter. Een gaasje over de zuigmond voorkomt dat bij de waardevolle beelden verfschilfers in de stofzuiger kunnen verdwijnen en niet meer door een restaurator kunnen worden teruggeplaatst. De genoemde kwasten zijn te koop bij de betere winkel voor kunstenaarsbehoeftigheden en -materialen en gemakkelijk online te vinden en te bestellen. Let daarbij op dat de bus of behuizing van de kwast geen scherpe randen heeft, die het beeld kunnen beschadigen. Een scherpe rand kan worden afgeplakt met tape.

De gepolychromeerde beelden afnemen met water (al dan niet in combinatie met schurende, agressieve en siliconen houdende schoonmaakmiddelen) wordt ook ten strengste afgeraden, want niet-watervaste verflagen of bladgoud kunnen door vocht en wrijven worden verwijderd en vocht dringt ook in de ondergrond via kleine beschadigingen in de verflaag en zal uiteindelijk -niet direct zichtbaar- voor

onthechting van de verflagen zorgen. Ook onbehandelde beelden van gips of beelden die voorzien zijn van een waslaag of beelden van een natuursteensoort die gemakkelijk oplost (albast) of juist heel poreus is mogen niet worden afgenomen met water. Monochroom geschilderde gipsbeelden, bijvoorbeeld helemaal in wit, of houten verniste beelden kunnen wel zonder probleem worden afgenomen met een vochtige doek of zeem. Bij vragen of twijfel kan altijd advies worden ingewonnen bij Monumentenwacht Limburg.

Samenvattend kan gesteld worden dat reinigen op het eerste gezicht een eenvoudige bezigheid lijkt, maar niets is minder waar. Zorgvuldigheid is vereist. Vrijwilligers rouleren vaak en daarom is het erg belangrijk om per object een visie voor beheer en behoud te formuleren en alle uitgevoerde werkzaamheden te documenteren. Maar ook dat vrijwilligers over de juiste kennis en hulpmiddelen beschikken. Monumentenwacht Limburg kan hier de Stichting Kruisen en Kapellen en alle betrokken partijen bij van dienst zijn, niet alleen door onze reguliere monitoring, maar ook door het gericht geven van advies of instructies of begeleiden van werkzaamheden. Door een goede samenwerking met alle partijen kunnen we dan ook de komende decennia blijven genieten van alle mooie en bijzondere kruisen en kapellen langs velden en wegen, die Limburg rijk is.

Tekst: Alwin van Hees

Foto's: Sander van Daal

Landgraaf zet kruisen in het licht

De gemeente Landgraaf heeft dit voorjaar een groot aantal wegkruisen in het licht gezet. Letterlijk, want zodra de straatlantaarns aangaan, gaan ook speciale lampen branden die op de kruisen zijn gericht.

Door de drie kernen van de gemeente Landgraaf – Schaesberg, Nieuwenhagen en Ubach over Worms – loopt één centrale weg. Deze wordt ook wel ruggengraat van Landgraaf genoemd.

Op initiatief van een van de partijen in de gemeenteraad van Landgraaf worden alle wegkruisen en de kunstwerken die langs deze weg staan 's avonds aangelicht. Dit voorjaar is de speciale verlichting aangebracht. "Het ziet er prachtig uit als je zo 's avonds over straat gaat," laat wethouder Alex Schifflers van kunst en cultuur weten. "Zeker in deze tijd kunnen we wel wat licht in de duisternis gebruiken."

Tekst en foto's: Matheu Bemelmans

Subsidieregeling voor erfgoedvrijwilligers

Het Fonds voor Cultuurparticipatie heeft een subsidieregeling Erfgoedvrijwilligers. Deze regeling is bedoeld voor kleine erfgoedorganisaties. Doel van de subsidie is vergroting van kennis en vaardigheden of versterking van de organisatie.

Het subsidiebedrag varieert van € 1.000,- tot maximaal € 5.000,- per initiatief. 100% subsidiëring is mogelijk. Ook de projectkosten zijn subsidiabel. De helft van het subsidiebedrag mag worden ingezet voor materiële investeringen voor het project. Het maximale budget € 300.000,- De regeling staat open tot 18 december 2020, of tot het totale budget is toegekend.

Een vereniging of stichting waarin vrijwilligers zich inzetten voor het behoud en de ontwikkeling van erfgoed, en het overbrengen van enthousiasme hiervoor, kan subsidie aanvragen. Vestiging in Nederland is verplicht en de aanvrager mag geen winstoogmerk hebben.

Ook groepen vrijwilligers kunnen hiervoor in aanmerking komen als ze geen stichting of vereniging zijn. Dan mag een lokale of regionale erfgoedorganisatie optreden als 'pervoerder', d.w.z. dat die organisatie de aanvraag namens de groep vrijwilligers indient.

De subsidie is niet bedoeld voor reguliere activiteiten, maar voor een extra stap. Doel is versteviging van de organisatie. De investeringen dienen ook op lange termijn effect hebben.

Het Fonds voor Cultuurparticipatie heeft elke vrijdag telefonisch spreekuur van 09.00-12.00u. Aanmelding loopt via het mailadres erfgoed@cultuurparticipatie.nl Verdere informatie over deze regeling kunt u vinden op <https://cultuurparticipatie.nl/subsidie-aanvragen/17/erfgoedvrijwilligers>

Tekst: Rob van der Heijden

Wiet Smeets koninklijk onderscheiden

Dhr. Wiet Smeets uit Herten/Roermond koninklijk onderscheiden voor zijn vakbekwame inzet voor het behoud van ons religieuze erfgoed...

.....wat was ik verheugd toen op 24 maart jl. het lang verhoopte telefoontje kwam van de afdeling "strategie en beleid" van de gemeente Roermond, dat het kabinet van de koning positief had gereageerd op de aanvraag namens het bestuur van onze stichting Kruisen en Kapellen, ondersteund door het kerkbestuur van de Sint-Michaëlarochie in Herten.

Dhr. Smeets heeft de laatste jaren enkele wegkruisen gerestaureerd, dat wil zeggen: niet zo maar van een nieuw verlaagje voorzien, nee: grondig en, zoals gezegd, vakbekwaam, zodat deze weer vele jaren als bijzonder waardevolle monumenten 's Herenwegen sieren. Daarnaast werd onze voordracht van harte ondersteund door het kerkbestuur van Herten, omdat dhr. Smeets eigenlijk al 'sinds mensenheugenis' trouw en allround-vakbekwaam lid is van de technische vrijwilligers van de Sint-Michaëlkerk.

Jammer dat vanwege de coronacrisis de feestelijke uitreiking door burgemeester mw. Donders van Roermond geen doorgang heeft kunnen vinden. Met enkel een klein groepje buurtbewoners hadden we ons samen met pastoor-deken Mgr. Merckx in de tuin van zijn directe burens verschanst, in afwachting van het telefoontje van de burgemeester om dan te

vernemen.....: "het heeft Zijne Majesteit de Koning behaagd...." Een oorkonde en de plaquette van het SKKL-logo hadden we gereed om toch iets tastbaars te kunnen aanbieden, een hartelijk "lang-zal-die-leven" en (met inachtneming van de anderhalve meter) een 'tas koffie' en heerlijk stukje vlaai, waarvan we wisten dat het 'zoere' moest zijn!

Hopelijk zal in de nabije toekomst het officiële opspelden van de versierselen kunnen plaatsvinden om voor altijd-verder de revers van zijn 'soondigse pak' op te smukken.

Beste Wiet, grote dank voor uw fantastische inzet voor ons (klein en groot) religieus erfgoed!

Trouwens degene die ooit het spreekwoord "Beter een goede buur dan een verre vriend" heeft bedacht moet absoluut zeker Wiet Smeets hebben gekend!

Tekst en foto's: Wim Clout

Kruisen en kapellen online opzoeken

Maar liefst meer dan drieduizend zijn het er: de kruisen en kapellen die langs de Limburgse wegen staan. Sommige zijn al eeuwenoud, andere pas recent opgericht. Het zijn kleine monumentjes van volksvroomheid in het landschap. Het is zeker de moeite waard om al wandelend of fietsend er eens een paar te bezoeken.

De Stichting Kruisen en Kapellen in Limburg zet zich al meer dan 65 jaar in voor het behoud en beheer van dit klein-religieus erfgoed. Honderden vrijwilligers zijn in Limburg in de weer om de monumentjes te onderhouden. Sinds kort heeft de stichting een nieuwe website waarop veel informatie over kruisen en kapellen in Limburg te vinden is, evenals links naar leuke wandel- en fietsroutes. Kijk eens op www.kruisenenkapellenlimburg.nl

Onze stichting Kruisen en Kapellen in Limburg telt 15 bestuursleden. Behalve de voorzitter hebben alle bestuursleden hun "aandachtsgebied" in portefeuille. U kunt voor vragen, opmerkingen en raad terecht bij het bestuurslid dat voor uw plaats verantwoordelijk is. Stuur bij voorkeur een e-mail zodat uw vraag of opmerking goed gedocumenteerd is en vastligt.

Aandachtsgebieden bestuursleden

Algemeen

Voorzitter: Matheu Bemelmans 0475 38 68 91 skkl@bisdom-roermond.nl

Regio Noord-Limburg

Mook en Middelaar, Gennep, Bergen, Venray Koos Swinkels 0478 58 46 31 koos.swinkels@gmail.com
 Horst aan de Maas Rob van der Heijden 0478 69 15 69 limerle@xs4all.nl
 Peel en Maas *Vacant*
 Beesel, Venlo Wim van Diepen 077 47 51 987 wimvandiepen@home.nl

Regio Midden-Limburg

Roerdalen, Roermond Wim Clout 0475 31 12 92 wimclout17@gmail.com
 Nederweert, Weert Alfons Bruekers 06 2237 1484 abruekers@hetnet.nl
 Leudal Jos Backbier 0475 44 03 30 j.backbier@home.nl
 Maasgouw, Echt-Susteren Lei Peeters 0475 55 15 15 leo.peeters@planet.nl

Regio Westelijke Mijnstreek

Beekdaelen, Valkenburg aan de Geul Sander van Daal 06 2519 0455 sc.van.daal@gmail.com
 Sittard – Geleen, Stein, Beek Peer Boselie 046 45 82 207 peer.boselie@gmail.com

Regio Heuvelland

Maastricht, Meerssen *Vacant*
 Gulpen-Wittem, Simpelveld, Voerendaal Chris Willems 045 57 51 390 chr-willems@ziggo.nl
 Eijsden-Margraten, Vaals Hay van Boekhold 043 45 73 378 yahvanb@gmail.com

Regio Parkstad

Heerlen, Brunssum Vincent van Hout 06 1320 8031 vincentvanhout@hotmail.com
 Kerkrade, Landgraaf Toon Janssen 045 54 13 794 janssen.toon@ziggo.nl

Adviseur funerair erfgoed:

Marcel Richter 06 1090 6818 richterlinne@gmail.com